

Domstolsadgang i Europa

Artikler i kapitlet »Retfærdighed i retssystemet« i Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder sikrer retten til effektiv adgang til domstolene.

Baggrund

I henhold til den internationale og europæiske menneskerettighedslovgivning er EU-medlemsstaterne forpligtede til at garantere alle retten til at gå til domstolene eller et alternativt konfliktløsningsorgan for at gøre krav på et retsmiddel, hvis deres rettigheder krænkes. Dette er retten til *domstolsadgang*. I henhold til EU-lovgivningen har alle endvidere ret til effektive retsmidler for en domstol for at håndhæve de rettigheder, som EU-lovgivningen giver dem. Et vigtigt område er lovgivningen om ikkeforskelsbehandling, hvor EU-lovgivningen forbyder forskelsbehandling på grund af køn, race eller etnisk oprindelse, seksuel orientering, alder, handicap samt religion eller tro. Dette faktablad indeholder oplysninger om adgangen til domstolene med fokus på lovgivning om ikkeforskelsbehandling, dog undtagen strafferet.

Centrale spørgsmål

Uden retten til adgang til domstolene kan en person, som er blevet krænket, ikke håndhæve sine rettigheder eller få opvejet den skade, vedkommende har lidt.

Retten til adgang til domstolene kan opdeles i følgende elementer. Retten til:

- en retfærdig og offentlig rettergang for en uafhængig og upartisk domstol;
- at blive rådgivet, forsvaret og repræsenteret under en sag;
- retshjælp, hvis offeret ikke kan forventes at repræsentere sig selv ved en domstol og ikke har råd til en advokat;
- at få sin sag afgjort inden for en rimelig frist og opnå tilstrækkelige retsmidler.

Fremgangsmåder

Tidsfrister

Når et offer ønsker at gå til domstolene, skal vedkommende anlægge sagen inden for en bestemt tidsfrist. Tidsfristen skal sikre en rimelig balance, således at offeret har tilstrækkelig lang tid til at beslutte, om vedkommende har en god sag og vil gå til domstolene med den. Tidsfristen skal på den anden side heller ikke være for lang, da den sætter den påståede udøver af krænkelser i en usikker situation. De fleste EU-medlemsstater har en tidsfrist på mellem tre og fem år. På beskæftigelsesområdet vil fristen være meget kortere som f.eks. i Slovenien, hvor den er otte dage.

EU-medlemsstaterne bør sikre, at tidsfristerne ikke er for korte, og f.eks. overveje først at lade fristen begynde, når offeret bliver opmærksomt på krænkelserne.

Klage- og søgsmålsret

For så vidt angår ikkeforskelsbehandling er EU-medlemsstaterne forpligtede til at give foreninger som f.eks. ikkestatslige organisationer (ngo'er) og fagforeninger ret til at indbringe sager på vegne af eller til støtte for den krænkede person med dennes tilladelse. Nogle medlemsstater (bl.a. Belgien, Ungarn og Irland) giver foreninger mulighed for at indbringe en sag, selvom der ikke kan identificeres et offer, eller hvor der er tale om forskelsbehandling. Dette betegnes et *sagsanlæg i offentlighedens interesse*. Uden for lovgivningen om ikkeforskelsbehandling eller miljølovgivningen er det normalt kun offeret eller dennes repræsentant, der kan gå til domstolene.

Medlemsstaterne bør overveje at tillade sagsanlæg i offentlighedens interesse. Dette er vigtigt, da ofrene ofte selv ikke går til domstolene, fordi de:

- ikke kender deres rettigheder;
- ikke har råd;
- frygter de negative konsekvenser, dette kan have, f.eks. at de mister deres arbejde, hvis de klager over deres arbejdsgiver.

Retssagens længde

Den tid, det tager domstolen at afsige en dom, afhænger af sagens kompleksitet og antallet af appelsager. Det er derfor ikke muligt at sige, præcis hvor lang tid en sag vil tage. I nogle EU-medlemsstater er retssagsforløbene meget langtrukne. Hvis ofrene skal vente for længe, kan det gøre retten til adgang til domstolene formålsløs. De langtrukne retssagsforløb kan også afholde ofrene fra at gå til domstolene i det hele taget.

EU-medlemsstaterne bør overveje at indføre hasteprocedurer ved presserende sager. Ved sager, der vedrører mindre pengebeløb, eller som ikke omfatter komplekse bevis- eller lovgivningsspørgsmål, kan der fastlægges forenkede procedurer. Eksempler på dette kan ses i Østrig, Belgien, Ungarn og Det Forenede Kongerige.

Sagsomkostninger og retshjælp

For mange mennesker indebærer det for store udgifter at gå til domstolene. Alle EU-medlemsstater tilbyder en eller anden form for *retshjælp*, hvor staten enten hjælper med at betale for en advokat eller udpeger en advokat til at føre sagen. For at afgøre, hvem der er berettiget til retshjælp, anvender nogle medlemsstater en «formuetest», der tager udgangspunkt i ofrets formue, og andre vurderer også sandsynligheden for, at sagen kan vindes.

Selvom menneskerettighedslovgivningen ikke foreskriver nogen absolut ret til retshjælp, anvender Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol en anden test. Den vurderer vigtigheden af den ret, du forsøger at håndhæve, og hvorvidt et afslag på retshjælp vil forhindre dig i at opnå en retfærdig rettergang. Da Menneskerettighedsdomstolens test er mere generøs, får mange ofre i EU-medlemsstaterne sandsynligvis ikke den retshjælp, de har krav på.

Medlemsstaterne bør tilse, at retshjælpen er til rådighed, når det er nødvendigt for at sikre en retfærdig rettergang. De bør også overveje at:

- oprette centre, der tilbyder gratis juridisk rådgivning;
- opfordre borgerne til at tegne retshjælpsforsikring;
- opfordre til at lade tvister afgøres af alternative konfliktløsningsorganer.

Retten til et retsmiddel

Ofrene er berettiget til et retsmiddel, der opvejer den skade, de har lidt, og afskrækker personer, som udøver eller allerede gentagne gange har udøvet forskelsbehandling. Erstatning er det mest almindelige retsmiddel. Erstatningsniveauet i sager om forskelsbehandling varierer betydeligt mellem de enkelte EU-medlemsstater. Disse forskelle kan ikke kun forklares med de varierende leveomkostninger i de forskellige lande. Erstatningsniveauet er endvidere måske ikke højt nok til at afskrække de personer, som udøver forskelsbehandlingen, eller opveje den skade, som offeret har lidt.

EU-medlemsstaterne kan undersøge erstatningsniveauet i sager om forskelsbehandling for at sikre, at det er tilstrækkeligt.

Tilgængelige retsmidler på europæisk og internationalt niveau

Hvis en borger taber sin sag ved de nationale domstole, kan vedkommende indbringe sagen for en europæisk eller international domstol. Den Europæiske Unions Domstol har kompetence til at afgøre sager, der vedrører overtrædelse af EU-lovgivningen. Klager vedrørende krænkelse af menneskerettighederne sendes dog ofte til Menneskerettighedsdomstolen, der holder øje med, om Den Europæiske Menneskerettighedskonvention overholdes. Den Europæiske Komité for Sociale Rettigheder modtager også »kollektive« klager fra visse organisationer, der vedrører brud på den europæiske socialpagt. FN's organer kan også træffe afgørelse i klagesager vedrørende brud på FN's menneskerettighedstraktater, hvis medlemsstaten har givet sit samtykke til proceduren.

Disse systemer har visse fordele. Den Europæiske Unions Domstol har strenge regler for klage- og søgsmålsret, hvilket gør det vanskeligt at indbringe en sag for domstolen. Menneskerettighedsdomstolen behandler ekstremt mange sager, hvilket forsinker domsafsigelsen. Der er indført reformer, som skal hjælpe ved at sikre fælles behandling af «gentagne» sager. Den Europæiske Komité for Sociale Rettigheder kan kun behandle klager fra bestemte organisationer, ikke enkeltpersoner. FN's organer er billige at benytte, da det ikke er nødvendigt at være repræsenteret af en advokat. Deres afgørelser er dog ikke juridisk bindende.

EU-medlemsstaterne bør overveje at udvide reglerne for klage- og søgsmålsret ved Den Europæiske Unions Domstol. De bør også sikre, at de foretager de lovændringer, som Menneskerettighedsdomstolens domme kræver, for at undgå gentagne overtrædelser. De bør desuden overveje at give deres samtykke til klageprocedurerne under FN's traktater, hvis de ikke allerede har gjort det.

Yderligere oplysninger:

En oversigt over FRA's aktiviteter vedrørende adgang til effektiv og uafhængig domstolsprøvelse i Europa kan fås på FRA's websted på:

http://fra.europa.eu/fraWebsite/research/projects/proj_accessingjustice_en.htm

FRA's rapport »Domstolsadgang i Europa: overblik over udfordringer og muligheder« (*Access to justice in Europe: an overview of challenges and opportunities*) vil blive tilgængelig online på:

http://fra.europa.eu/fraWebsite/research/publications/publications_per_year/2011/pub_access-to-justice_en.htm